

KAPİTAL’DE ANLATILAN...

E. Ahmet Tonak

Karl Marx’ın *magnum opus’u Kapital*’in I. Cildi tekrar Almanca aslından Türkçeye kazandırıldı. “Tekrar,” çünkü meraklılarının bilebileceği üzere *Kapital*’i orjinal dilinden çevirmeye daha önce de teşebbüs edilmişti: ilki, Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın *Kapital*’i fasiküller halinde, maalesef tamamlanamamış basma girişimi (1937), ikincisi ise Doç. Dr. Mehmet Selik’in hem Sol Yayınları’nca (1966) hem de daha sonra Odak Yayınları’nca (1974) basılan bir buçuk ciltlik çevirisidir (I. Cildin tamamı ve III. Cildin yarısı). Selik çevirisi artık kitapçılarda bulunmamakta, sahaflarda bile nadiren rastlanmaktadır. Yordam Kitap’ın yayınladığı *Kapital*’in I. Cildi işte bu Selik çevirisinin gözden geçirilmiş ve iki yeni ek ile zenginleştirilmiş halidir. Eklerden daha önemli olanı ilk defa Almanca aslından Nail Satlığan tarafından çevrilen 117 sayfalık “Dolaysız Üretim Sürecinin Sonuçları,” diğeri ise *Kapital*’de geçen kavramların Almanca, İngilizce, Fransızca ve Türkçe karşılıklarını veren 7 sayfalık bir “Sözlükçe”dir. Bu yazıda, mana ve ehemmiyetini, “fonksiyonel kapitalist”lerimizden İshak Alaton’un bile teslim ettiği *Kapital*’in muhtevasını tanıtmak yerine Marx’ın yöntemi ve bu yeni çevirinin iki eki üzerinde kısaca durmak istiyorum.

***

1875’de *Kapital*’in Fransızcada fasiküller halinde yayınlanması üzerine Marx sevincini “Eser, bu biçimde, işçi sınıfına daha kolay ulaşacaktır ve başka hiçbir düşünce benim için daha önemli değil[dir]” diyerek dile getirir. Fakat, kitabının fasiküller şeklinde basılması Marx’ı aynı zamanda telaşlandırmıştır da. Telaşının kaynağı, hem “sabırsız” Fransızların aradıklarını ilk fasiküllerde bulamayınca *Kapital*’in geri kalanı okumamaları ihtimali hem de *Kapital*’de kullanılan “ve daha önce iktisadi sorunlara uygulanmamış olan inceleme yöntemi [yüzünden] ilk bölümlerin okunmasını[n] hayli güç..” olmasıdır (Marx’tan yaptığım alıntılar *Kapital*’in değişik basımları-

na bizzat Marx'ın değişik tarihlerde yazmış olduğu önsözlerdendir--Yordam edisyonu). Nedir bu Marx'a kadar kimsenin “**iktisadi sorunlara uygula.. mamış ol[duğu] inceleme yöntemi?**” Acaba bu yöntemin, yani **inceleme yöntemi**'nin kendisi mi, yoksa başka bir şey mi “**ilk bölümlerin okunmasını hayli güçleştirmiş bulunuyor?**” Bu sorulara tatmin edici cevap, ancak ve ancak, Marx'ın **iki adet** yöntemi olduğu kavrandığında verilebilir. İlk yöntem, sözü edilen **inceleme yöntemi**'dir. Bunun da, Marx'a özgü orjinal bir şey olmadığını, sadece kendisinden önce bu yöntemin **iktisadi sorunlara** uygulanmamış olduğunu bizzat Marx söylemektedir. Kendi yaptığı işle doğa bilimcilerin yaptıkları arasındaki farkı belirtirken “**..iktisadi biçimlerin analizinde [incelenmesinde, yani] mikroskoptan ve kimyasal ayırıcılardan yararlanılamaz. Bu ikisinin yerini, soyutlama gücünün alması gerekir**” derken de **inceleme yöntemi**'nin adını koymuştur: **soyutlama**. Marx kapitalist toplumsal gerçekliğin bütününden ve bu gerçekliğe ilişkin kendisinden öncekilerin ve çağdaşlarının eserlerinden yola çıkarak *Kapital*'in malzemesini üretmeye başlamıştır. **Soyutlama** yöntemi ile adım adım bu başlangıç aşamasının çok belirlenimli, yanılıcı görünenler düzleminden, gerçekliğin asli öğelere indirgenmiş kertesine vardığında, Marx artık kapitalizmi yeniden zihninde kurmuş ve yıllar süren incelemesini bitirmiştir! Şimdi sıra, bu asli öğelerine indirgenmiş kapitalist gerçekliğin modelini, Marx'ın tabiriyle “**aynadaki .. ideal .. yansıması[ı]**” sunmaya gelmiştir. Bu da **başka bir yöntem** gerektirmektedir, çünkü “**sunuş tarzının [yönteminin] araştırma tarzından [yönteminden] şekil olarak ayrılması gerekir.**” İşte bizim *Kapital*'in ilk bölümlerinde (fasiküllerinde) karşılaştığımız kavramlar, metinler bu sunuş yönteminin uygulanışı ile oluşmuş sıralamadır. ‘Organizmanın’ hücreleri olarak **meta** soyutlama yoluyla keşfedilmiş ve sunuşa onunla başlamak Marx'ın kafasına yatmıştır. “[İ]lk bölümlerin okunmasını hayli güçleştiren” şeyin başlangıç olarak seçilen **meta** kavramının, **kullanım değeri** ve **mübadele değerinin, eşdeğer** ve **görelî değerin** vd.nin soyut niteliği olduğunun tabii ki Marx da farkındadır. Kanımca, **Kapital**'in ilk bölümlerinin zorluğunu, Marx 1872'de “**inceleme yöntemi**”ne bağlamasına rağmen, 1873'de sunuş ve araştırma yöntemlerinin farklılığına dikkat çekerek bu zorluğun sunuş yöntemine ilişkin yapmış olduğu tercihlerden de kaynaklanabileceğini ima etmiştir.

* * *

Nail Satlığan'ın Almanca orjinalinden titiz bir çeviri ile Türkçeye kazandırdığı “Dolaysız Üretim Sürecinin Sonuçları” (DÜSS) kapitalizminin kriz dinamiklerini kavrayışımızı zenginleştirmesinin yanı sıra, üretken olan ve olmayan emek (faaliyet) ayırımına, eksik tüketim, teknolojik gelişme konula-

rına ilişkin içerdiği ipuçları bakımından da çok önemli bir metindir. DÜSS, Marx tarafından yayınlanmadığı için tam olarak ne zaman ve ne maksatla yazıldığı tartışmalara yol açmıştır. Örneğin, Ernest Mandel, *Kapital*'in İtalyanca çevirisine sunuş yazan Bruno Maffi'nin görüşünü benimseyerek, bu metnin 1863 Haziran'ı ile 1866 Ağustos'u arasında ve ilk ağızda "*Kapital*'in I. Cildinin Yedinci Kısım olarak planlan[dığını]" söylemektedir (Mandel, E. 2008. *Marx'ın Kapital'i*. İstanbul: Yazın Yayıncılık. s. 115-6. abç). Marx'ın *Kapital*'e ilişkin yıllara yayılan inceleme ve defalarca tekrarlanan yazma-bozma-yeniden yazma faaliyeti sonunda kitabının kapsamını, ana başlıkları ve de bunların ciltlere dağılımını birçok kez değiştirdiğini bilmekteyiz. Bu plan değişikliklerini bilmek bize ulaşan *Kapital* ciltlerinin ne denli tamamlanmış olduğu ve de daha önemlisi eksiklerin nasıl tamamlanması gerektiği sorularını ele alış şeklimizi belirler. İşte, tam da bu yüzden Marksistler "Plan Sorunu" başlığı altında yıllardır *Kapital* projesinin bu yanını tartışagelmüşlerdir. DÜSS'ün Türkçeye kazandırılış şeklinde sözünü ettiğimiz "Plan Sorunu" bir ölçüde rol oynamıştır. Şöyle ki, Mandel'e göre, "**Kapital'i 'diyalektik olarak eklenmiş sanatsal bir bütün' olarak sunma arzusu**" ile DÜSS metnini bağdaştıramadığı için Marx bu bölümü dışarda bırakmıştır (s.119) Yine Mandel, Marx tarafından, ilkin *Kapital*'in I. Cildinin **Yedinci Bölüm**'ü olarak kullanılması düşünülen DÜSS'ün daha sonra **Altıncı Bölüm** olarak değiştirildiğini ve "**I. ve II. Ciltler arasında bir köprü olarak ikili bir didaktik işleve**" sahip olduğunu belirtir (s. 119). Nitekim, Satlıgan'ın yeni çevirisi de bu değişikliği dikkate alarak DÜSS'ü "**Yayımlanmamış 6. Bölüm**" başlığı ile *Kapital*'in I. Cildine eklemiştir. Ayrıca, bu ek önceki Ceylan Yayınları'nca İngilizceden yapılan çeviriden farklı olarak ve bence haklı gerekçelerle Almanca versiyondaki şekli benimseyerek, 2. ve 3. alt başlıkları 1. ve 2. sıraya, 1. başlığı da 3. sıraya kaydırmıştır.

* * *

Marx'ın, tabir caizse bir kısmını kendisinin uydurduğu kavramları, terimleri Türkçeye çevirme çabaları her zaman başarılı sonuçlar vermemiştir. Dolayısıyla Yordam Kitap'ın bu yeni *Kapital* edisyonuna 2. bir ek olarak "Sözlükçe" koyma kararı övgüyle karşılanmalıdır. "Sözlükçe" ile terimlerle ilgili kargaşaya bence çok yerinde bir müdahale yapılmıştır. Almanca '**konstantes kapital**' (İngilizce '**constant capital**') Türkçeye genellikle '**sabit sermaye**' diye çevrilegelmiştir. Oysa, '**sabit sermaye**' aslında Almanca '**fixes kapital**' (İngilizce '**fixed capital**') demektir. Dolayısıyla, "Sözlükçe"nin (Satlıgan'ın) '**konstantes kapital**' için '**değişmez sermaye**' önerisi son derece doğrudur ve umuyoruz bu terime ilişkin yanlışlığın düzeltilmesine kat-

kısı olur. Bir başka örnek, Türkçede ‘**ilkel birikim**’ diye sık sık kullanılan Marx’ın temel kavramlarından Almanca ‘**ursprüngliche akkumulation**’ dır (İngilizce ‘**primitive accumulation**’). “Sözlükçe” bu kavramla esas anlatılmak istenenin **tarihi öncelik (ilklik)** olduğu, gelişmemişlik anlamında bir ‘**ilkel**’lik imasının söz konusu olmadığını dikkate alarak ‘**ilk birikim**’i önermiştir. Şüphesiz, bu yerinde müdahaleleri yüzünden “Sözlükçe”nin bütün tartışmalı terimlere ilişkin son sözü söylemiş olduğunu iddia edecek değiliz. Tersine, ‘**artık değer**’ veya ‘**artı değer**,’ ‘**üretken emek**’ veya ‘**üretici emek**,’ ‘**bunalım**’ veya ‘**kriz**’ gibi farklı terimsel tercihlerin Marksist iktisat yazının nispeten kısır olduğu Türkçede, daha bir süre birlikte varolmasını doğal karşılamak gerektiğini düşünüyorum. Son olarak, Yordam Kitap’ı ve başta N. Satlıgan olmak üzere **Kapital**’in bu yeni basımının hazırlanmasında emeği geçen herkesi kutlarken, Marx’ın bu kitaba omuz silkenlere ne dediğini bir kez daha hatırlatalım: **De te fabula narratur!**